

Om hymen, hinner og hellighet

Et utkast til jomfruhinnens religionshistorie

AV SISSEL UNDHEIM

INSTITUTT FOR ARKEOLOGI, HISTORIE, KULTUR- OG RELIGIONSVITENSKAP, UNIVERSITETET I BERGEN

Hvordan vokste forestillingen om jomfruhinnen som et heldekkende, fysisk bevis på en jomfrus status som jomfru frem i senantikken? Artikkelen tar utgangspunkt i flere spesialiserte studier fra nyere tid og tegner opp et komplisert og stort landskap der forskjellige diskurser og religiøse grupperinger ser ut til å ha bidratt i utviklingen av ulike konseptualiseringer av jomfrudom. I dette landskapet dukker hymen – jomfruhinnen – opp som et tegn på jomfrudom med etter hvert vidtrekkende konsekvenser. I artikkelen drøftes religiøse kilder og interesser fra antikken, og det argumenteres for hvordan de har vært avgjørende for utviklingen av forestillingen om jomfruhinnen. Avslutningsvis trekkes noen av disse sidene ved hymens virkningshistorie frem og diskuteres opp mot situasjonen for unge kvinner og deres familier i dag.

Nøkkelord: jomfruhinne, jomfrudom, senantikken, kristendom, Romerriket

Nå skal jomfruen komme, nå skal bryllupssangen bli fremført.

Hymen, o Hymenaios, Hymen, kom, o Hymenaios.

(Catullus 62, 4–5)¹

In a way, the hymen had to be invented.

How else to read the figurative language in the *Song of Songs*?

(Kelly 2000:11)

¹ iam veniet virgo, iam dicetur hymenaeus / Hymen O Hymenae, Hymen ades O Hymenae.

Introduksjon: Hymen som gud og som gynekologi

Hymen, Ὑμήν, var en av gudene i det greske panteon, med en liten og svært spesialisert rolle. Han regnes som guden for bryllup, og flere av de mest kjente poetene fra antikken skrev såkalte *hymenaios*, sanger som ble fremført til hans ære under bryllupsfesten (Dillon 2020, 44). Samtidig, og innimellom til forundring for mennesker, både i antikken og i dag, som har forsøkt å forstå dette, har ordet hymen, ὕμην, en ganske annen betydning, nemlig «hinne, membran».² Det er på denne måten ordet ble brukt og fremdeles brukes i medisinsk terminologi.

Ill. 1. Hymenaios. Mosaikk fra Neptuns badeanlegg, Ostia Antica. Wikimedia Commons.

Hymen var dermed både en gud og en anatomisk betegnelse. Med inspirasjon fra Anne Stensvolds studier av graviditet og hvordan biologiske modeller former (og kanskje også formes av) religiøse forestillinger og teologiske refleksjoner (Stensvold 2015), vil jeg i denne artikkelen ta for meg noe av den nyere forskningen på hvordan forestillingen om den såkalte jomfruhinnen, altså også kjent som hymen, ser ut til å ha vokst frem i senantikken. Perioden, som sånn omtrentlig strekker seg fra år 200 til 700 evt. i det som da var Romerriket, skildres ofte som «globalisert», et imperium preget av religiøs pluralisme og vidtrekkende utveksling av kulturell kunnskap, verdier og forestillinger – også om kjønn og hellighet. Behovet for en konkret og fysisk markør av en jentes status som jomfru (eller ikke-jomfru) ser ut til å ha blitt stadig større etter hvert som ulike religiøse forestillinger om og reguleringer av seksualitet

² Liddell, Scott, Jones *Ancient Greek Lexicon* s.v. ὕμην: “thin skin, membrane, caul”.

(spesielt kvinners) ble tematisert i de skriftlige kildene vi har bevart. Med Romerrikets religiøse mangfold som rammeverk, vil jeg i denne artikkelen særlig fokusere på fortolkningstradisjoner som bygger på Toraen og tidligkristne tekster.

Kildematerialet fra antikken og senantikken byr på en rekke utfordringer. Kildene finnes på ulike språk, blant dem latin, gresk, hebraisk, arameisk og koptisk, og sjangermessig spenner de fra innskrifter og skjønnlitteratur til lover, medisinske avhandlinger og religiøse skrifter. Tekster som handler om kropp og sex – ikke minst de som er tilskrevet religiøse autoriteter som prester, rabbinere og kirkefedre – er ekstra krevende å forstå fordi de flyter over av metaforer og eufemismer som ikke er lette å tolke i en helt annen kontekst 2000 år senere. Jomfrudom beskrives her som «lukkede dører», «firsegling», «slør» eller «knuter som skal løses». Jomfrudom kan også ødelegges, «defloreres» eller gå tapt, og en som er jomfru kan på latin, for eksempel, beskrives som «intakt» (*intacta*), mens en som ikke lenger er det, beskrives som «fallen» (*lapsa*).³ Metaforene og eufemismene har også ført til at historiene om jomfruhinnen, både fra den gang da og den dag i dag, preges av motstridende kilder og tolkninger, tilslørende retorikk, ulike subjektive erfaringer, rik fantasi og generelt stor forvirring.⁴ Både for forskerne som prøver å tolke de antikke kildene, og ikke minst for alle de mennesker gjennom tidene som har kjent virkningen av forestillingene om jomfruhinnens eksistens, er dette tåkete grenselandet mellom kropp, kultur, kjønn, språk og religion derfor et krevende landskap å manøvrere.

Veldig grovt skissert finner vi to hovedposisjoner i de siste 50 års «jomfruforskning». Den første tar jomfrudom som en (fysiologisk) gitt kategori, mens den andre hovedsakelig har vært opptatt av jomfrudom som en sosio-kulturell konstruksjon.⁵ Forskere fra så ulike disipliner som medisin, historie, litteraturvitenskap og feministisk teologi har forsøkt å forstå de antikke kildene og oversette dem til vår tids forestillinger om jomfruers anatomi, noe som ikke blir lettere av at det også i dag eksisterer svært ulike og til og med motstridende konseptualiseringer.⁶ Historikere og forskere har dermed gjennom ulike historiske perioder lest (ulike) jomfruhinner inn i tekster og kildemateriale, også der det sannsynligvis ikke var noen, og med dette videreført

³ For konkrete eksempler og referanser, se Undheim (2024).

⁴ Den beste oversikten er fremdeles kapittelet «Hymenologies: The multiple signs of virginity» i Kelly (2000, 17–39). For en grundig gjennomgang av bruken av greske, latinske og senere engelske varianter av ordet *hymen*, se Kelly (2000, note 67, som strekker seg fra s. 150–152 [sic!]). Den første bruk av ordet på engelsk i betydningen «jomfruelig membran» Kelly har identifisert, er i Thomas Elyots *Dictionary* (London 1538). Her forklares hymen som «a skinne in the secret place of a maiden, which whanne she is deflowered is broken» (151).

⁵ Undheim (2018, 4–5). Se også Blank (2008), for begrepet «virginology».

⁶ Cinthio (2015) viser hvordan noen av hennes informanter selv på individnivå opererer med utsagn som synes å innebære jomfrudom både med og uten «hymen». Vi kommer tilbake til dette i konklusjonen under.

forestillingene om den (Sissa 1990; Lillis 2016; Kamholz 2019). Jeg vil her forsøke å nøste opp noen av trådene for å se hvordan de vikles sammen for å danne noen tilsynelatende varige, fysiske spor som evaporerer ved nærmere ettersyn. For jomfruhinnens ontologi og epistemologi⁷ er langt mindre håndfast enn mange tror, og jomfrudom er fremdeles ettertraktet valuta i religiøse og sosio-kulturelle økonomier.

Gynekologenes jomfruhinne

Begrepet «hymen» i betydning «jomfruhinne», som mange forbinder det med i dag, ikke minst i engelskspråklige land, møter vi for første gang i bevarte kilder hos den greske legen Soranos.⁸ Tidlig i det andre århundre evt. skrev han om den i sitt *Gynekologiske verk* (1,17), – kun for å konkludere at det var en misforståelse at det fantes en slik membran i kroppen til jenter og kvinner som ikke hadde hatt penetrerende sex. Når nyere medisinske diskurser har tatt til orde for å erstatte «jomfruhinne» med «skjedekrans» (Hem 2024), kan det tyde på at Soranos' nesten 1900 år gamle observasjon får delvis støtte av dagens legevitenskap. Nina Brochmann og Ellen Støkken Dahl forklarer i boken *Den nye gledene med skjeden*:

Både jomfruhinne, skjedekrans og hymen viser til samme [anatomiske] struktur, men jomfruhinne er et så misvisende ord at det er viktig å unngå det. Strukturen er nemlig hverken en heldekkende hinne eller forbeholdt jomfruer. (2023, 26)

Poenget er dermed ikke hvorvidt Soranos tok feil eller hadde rett, men at den anatomiske delen av kvinnekroppen som mange fremdeles kaller hymen, har fått en status i kultur- og religionshistorien som ikke helt samsvarer med den dagens leger beskriver. Nye studier understreker at det er så store individuelle variasjoner i hvordan en slik skjedekrans kan se ut, at det er umulig å bruke den (eller andre deler av kvinnekroppen, for den saks skyld) som fysiske bevis på om en jente eller kvinne er jomfru eller ikke (Blank 2008, jf. ill. 2). Forestillingen om jomfruhinnen som en fysisk forsegling av en jomfrus indre kjønnsorganer kan med andre ord rett og slett se ut som et tilfelle der unntakene har blitt til en regel – en feilslutning der et fysiologisk fenomen som er, og også historisk sett kan ha vært, relativt sjeldent,⁹ er blitt opp-

⁷ Se diskusjonen under. For utførlige diskusjoner av de epistemologiske sidene ved jomfruhinnen, se Kelly (2000), Blank (2008).

⁸ Sissa (1990); Sissa (2013, 76): «Until Soranos of Ephesus, a methodist doctor, active in Rome at the beginning of II century CE, ancient medicine never once mentioned the existence of a *natural* occlusion of the female pudenda. In his *Gynecology*, Soranos does mention a virginal membrane. He does so, however, not to describe its shape and explain its function, but only in order to deny its very existence. It was, he claimed, merely a false belief [...]»

⁹ Soranos nevner noen sjeldne tilfeller av atresi, som ikke er en «tykkere versjon» av jomfruhinnen, men et unntak fra normalen. Ifølge King (2024, 211) er det omtrent 1 av 1000 jenter i dag som diagnostiseres med

Ill. 2 Skjedekrans, variasjon. Sex og samfunn/HIKIMI. Gjengitt med tillatelse.

rettholdt som en universell regel i kraft av den kulturelle og sosiale statusen jomfrudom har hatt og fortsatt har. Giulia Sissa påpeker i sin artikkel «The hymen is a problem, still», at nettopp det at hymen har navn etter det greske ordet for «membran», har vært kilde til uendelig mye misforståelse (Sissa 2013, 69). Dette handler ikke bare om religiøse forestillinger, men om etablerte «sannheter» som også finnes i helsevesenet. For eksempel viser relativt nylige svenske undersøkelser at to av tre jordmødre mener jenter er født med en vaginal membran som brister under første samleie, og en av fem hevder det er mulig å verifisere jomfrudom gjennom gynekologisk undersøkelse (Cinthio 2015, 175). Kan man dermed si at jomfruhinnen, slik den ble oppfattet som en forsegling av vagina, både ikke finnes og samtidig er høyst virkelig gjennom de konsekvensene forestillingen om den fremdeles har?

I hovedsak kan man tenke seg to grunner til at man/menn har hatt behov for å få bekræftelse på at en jente eller kvinne er jomfru: enten 1) fordi hun skal gifte seg med en som krever eller forventer at hun er jomfru, eller 2) fordi det er religiøse eller kulturelle forventninger eller krav til at hun skal forbli jomfru over et lengre tids-

heldekkende hymen, såkalt *hymen imperforatus*. Blank (2008) beskriver hvordan skjedekransen utvikles og er i konstant endring fra fosterstadiet og gjennom et helt liv. Hun gir noen moderne eksempler både på tilfeller der skjedekransen er heldekkende (og dermed må fjernes kirurgisk for å unngå farlige situasjoner med opphopet menstruasjonsblod) og et tilfelle der den grodde igjen selv etter to svangerskap (Blank 2008, 35–40). Se også Brochmann og Dahl (2023, 28), samt King (2024, 227–30), som skildrer flere eksempler fra tidlig-moderne tid.

rom.¹⁰ I begge tilfeller handler det om praksiser som også har religiøse aspekter – ekteskapsinngåelse eller forpliktelser knyttet til presteskap eller (religiøst begrunnet) askese – og dermed noe langt mer og mer komplisert enn «bare» anatomi. Gjennom historien har de fleste jomfrutester berodd på metoder som vi i dag vil kategorisere som folketro eller magi. I myter og hagiografi blir jomfruers jomfrudom som oftest bevist gjennom guddommelig gitte tegn eller guddommelig inngripen (Kelly 2000). Likevel er det mye som tyder på at det en gang i de første århundrer av vår tidsregning vokser frem et behov for «empiriske» bevis, som lokaliseres i kvinnens anatomi. Omfanget i litteraturen av ulike beskrivelser av slike «sansbare» tegn i denne perioden ligger til grunn for det Julia Lillis (2023) har kategorisert som «the perceptibility turn», en tydelig dreining i retning av å anta at jomfrudom kan bevises gjennom jomfruens kropp. Veldig grovt skissert (og med rom for utallige varianter) kan man si at slike empiriske tegn på jomfrudom i antikken var 1) blod etter første samleie (fortrinnsvis jødiske kilder), 2) trang vagina («narrowness» – muligens det jordmødre undersøkte når de utførte fysiske jomfrutester) og 3) fysisk stengsel/barriere som ble åpnet ved første samleie, etter hvert identifisert som «hymen».

Det at Soranos i første halvdel av det andre århundre så det som nødvendig å stadfeste at en slik hymen var en misforståelse, tyder dermed på at andre i hans samtid sannsynligvis mente at den fantes. I løpet av de neste to-tre hundreårene etter Soranos utvikler det seg åpenbart en idé om at jomfruhinnen, hymen, er en kroppsdel, en del av anatomien til jenter og kvinner som ennå ikke har hatt sex. Ifølge denne forestillingen er jomfruhinnen lokalisert i kvinnenes vagina, og ødelegges eller åpnes ved første samleie (Sissa 1990). I denne perioden viser altså et spenn av religiøse, skriftlige kilder en stadig økende interesse for jomfrudom, også denne fysiske siden av jomfrudommen. Kristne forfattere viser til jordmødre som inspiserer vigslede kristne jomfruer, mens rabbiniske kilder drøfter «jomfrutegnet». Høysangens poetiske språk om «en lukket hage med forseglet kilde» (Høys 4,12) ble brukt som bilde ikke bare på Marias jomfrudom, men også på kroppene til de jordiske jomfruene som tok løfte om å være Jesu brud og forbli jomfruer for ham (Clark 1999, 87–88; Elm 2018).¹¹

¹⁰ En mulig tredje grunn er at man i juridiske saker kan ha behov for å vite om hun har blitt utsatt for voldtekt eller andre juridiske overgrep. Se Sissa (2013). Når det er snakk om kvinnene i kategori (2), bød dette på en rekke ekstra utfordringer for kristne teologer, som hadde gjort jomfrudom til en kognitiv tilstand (*virginitas mentis*) i tillegg til den fysiske (jf. Undheim 2018; Lillis 2023)

¹¹ Se for eksempel Tertullian, *De virginibus velandis* 16,6, Hieronymus *Epistula*. 22,29, Ambrosius. *De virginibus*. I 7,37, *De lapsu Susannae*. II.7, *Ad Gallos Episcopos* (I) 3–4 (gjengitt i Undheim 2018, 190)

Mens forskere frem til nå gjerne har fokusert på enten den greske, romerske, jødiske eller tidlig-kristne konteksten, ønsker jeg i denne artikkelen å prøve å løfte blikket for å koble sammen noen av disse nyeste studiene. Mitt bidrag blir dermed å forsøke å gi et fugleperspektiv på dette sammensatte landskapet, der de ulike spesialiseringene på religiøse tradisjoner kan ses i lys av hverandre og en enda større religiøs og kulturell kontekst. Dette gjelder særlig noen relativt nye studier som kan synliggjøre jødiske tekster som en potensiell, men til nå mindre anerkjent, faktor i dette store, komplekse bildet.¹²

Jomfrudommer i antikkens religiøse landskap

I den antikke verdens språkmangfold fantes en rekke ord som i dag oversettes til «jomfru» og «jomfrudom» på norsk. Forskning har imidlertid tydeliggjort at det er stor geografisk og historisk variasjon i hva disse ordene på blant annet gresk, latin, syrisk, hebraisk og koptisk betød for menneskene som brukte dem (Undheim 2024). Ulike tekstsjangre ville også ha påvirket forfatterens ordvalg. For å synliggjøre denne semantiske kompleksiteten, velger mange forskere i dag å snakke om «jomfrudommer» i flertall, nettopp for å få frem at det i gitte kontekster for eksempel kan dreie seg om en pikes sosiale status som ugift eller kulturelle/religiøse forestillinger om renhet, mens det i andre sammenhenger mer eksplisitt handler om en som (ennå) ikke har hatt heteroseksuell, vaginal sex (Undheim 2024; Lillis 2023).

Den første som viste at forestillingen om hymen som en fysisk markering av jomfrudom ikke fantes i antikkens Hellas, var Giulia Sissa, med boken *Le corps virginal: la virginité féminine en Grèce ancienne* i 1987 (engelsk oversettelse 1990). Sissa demonstrerer her hvordan forestillingen først dukker opp i den vestlige delen av Romerriket i senantikken. Andre forskere, som Kathleen Coyne Kelly, Julia Lillis og Rebecca Kamholz, har bygget videre på Sissas arbeider. De gir enda mer detaljerte analyser av hvordan jomfrudom, som sosio-kulturell konstruksjon, får gradvis større betydning for religiøse grupperinger i senantikken. Fremveksten av kristendommen virker avgjørende her, men vi finner også interessante spor i jødiske tekster, for eksempel i tidlige rabbiniske kommentarverk (etter hvert samlet i Talmud, se under), samt andre tekster produsert i jødiske miljøer i denne perioden.¹³ Vi må heller ikke

¹² I middelalderen blir også arabiske tekster viktige. Vi finner blant annet spor etter arabisk innflytelse i gynekologiske verk som *Trotula* og *De Secretis Mulierum* fra 1100- og 1200-tallet. Se også henvisninger til Avicennas og Averroes' beskrivelser i Kelly (2000, 149 note 58 og 150 note 59).

¹³ Flere forskere har diskutert den såkalte «parting of the ways» mellom jøder og kristne i denne perioden, og mange understreket at fremveksten av et skille mellom jødiske og kristne grupperinger var mye mer komplisert og en mye mer langvarig prosess enn ettertidens kategorier har gitt inntrykk av (f.eks. Boyarin 1999; Boyarin 2009; Lieu 2004).

Ill. 3 Hymenaios, freske fra Meleagers hus, Pompeii (62–79 evt.), Museo Archeologico, Napoli. Wikimedia Commons.

glemme at jomfruer kunne spille en rekke ulike roller i gresk-romerske ritualer og mytologi (Undheim 2018; 2024). Lillis viser hvordan antikkens kristne teologer opererte med mange og ofte svært forskjellige oppfatninger av hva jomfrudom innebar. Hun argumenterer for at det etter hvert utvikles det hun kaller en «anatomisering» av kvinnelig jomfrudom, der jomfrudom fysisk lokaliseres i en jomfrus vagina. I denne prosessen blir det også tydelig at forestillingen om en fysisk jomfruhinne får en funksjon, etter hvert som jomfrudom får teologiske implikasjoner og samtidig

tillegges stor verdi i kristne statushierarkier. Lillis poeng er at det i antikken verserte ulike anatomiske modeller og konseptualiseringer av en «fysisk jomfrudom».

Den neste, eksplisitte beskrivelsen av *hymen* som en «jomfruhinne» vi kan tidfeste historisk etter Soranos, møter vi først på begynnelsen av 400-tallet.¹⁴ Da skriver Vergil-kommentatoren Servius at i en av betydningene av ordet (han oppgir flere) er hymen

en membran/hinne som finnes i en pike som er jomfru, og fordi denne hinnen ødelegges når hun slutter å være jomfru, sier man at bryllupene tilhører [bryllupsguden] Hymenaeus. (Serv. *Ad Aen.* 4,99)¹⁵

Omtrent samtidig med at Servius skriver om hymen, begynner også de kristne kirkefedrene for alvor å gjøre jomfrudom til et teologisk og soteriologisk konsept. Ambrosius, Hieronymus, Athanasius og kappadokierne Basilios av Cæsarea, Gregor av Nyssa og Gregor av Nazianz var blant toneangivende teologer som på ulike måter (og av ulike grunner) opphøyet jomfrudom som kristent ideal og frelsesvei (Brown 1988; Cameron 1989). Samtidig med fremveksten av den kristne kirken vokste det i løpet av 300-tallet frem en ny gruppe jomfruer, en slags kvinnelig variant av de asketiske ørkenfedrene. I motsetning til mennene som isolerte seg i villmarken, tyder kildene på at kvinnene ofte organiserte seg i felleskap med andre kvinner i private hjem. Ekstremt velstående kristne enker, som Paula, Olympias, Macrina (også kjent som den fjerde kappadokier) og de to Melaniaene, omgav seg med jomfruer og grunnla tidlige klostresamfunn i Kappadokia og Palestina. Det er mye som tyder på at også biskopene kunne sole seg i glansen fra jomfrukorene de samlet i kirkene sine. Den offisielle vigslingsseremonien vi har dokumentert fra midten av 300-tallet ble aktivt tatt i bruk av Ambrosius i Milano, som ser ut til å særlig ha styrket koblingen mellom biskoper og de viglede jomfruene (Hunter 1999, 2007). Mens jomfruens status ble befestet (men også problematisert) i det kristne hellighetshierarkiet, ble det også tydelig hvor mye som stod på spill, både for jomfruene selv og for andre som hadde investert i deres hellige jomfrudom (Undheim 2018, 2022). Anklager om kristne jomfruer som bodde sammen med menn, såkalte *virgines subintroductae* (Clark 1977), eller som hadde sex i skjul, gjorde at kirkefedrenes lovprisninger av jomfruens hellighet måtte balanseres med strenge formaninger og økende grad av kontroll, ofte i samme preken, brev eller annen type tekst. Det er her vi først hører at jordmødre blir brukt til å undersøke om de som sa

¹⁴ For dateringen av Servius, se Murgia (2003), Cameron (2011).

¹⁵ Serv. *Ad Aen.* 4,99: *est etiam alia ratio vocabuli: nam hymen quaedam membrana quasi virginalis puellae esse dicitur: qua rupta quia desinat esse virgo, hymenaei nuptiae dictae* (jf. Sissa 1990, 107–8).

de var jomfruer, faktisk var det.¹⁶ Dessverre sier ikke kildene noe om hva disse jordmødrene lette etter, men flere av kirkefedrene var usikre på hvor pålitelige jordmøstester kunne være. Ifølge Lillis (2016, 12) er det først med Augustins beskrivelser av denne praksisen i *Gudsstaten* (etter år 410) at vi kan regne med det var en membran à la forestillingen om jomfruhinnen som var det jordmødrene lette etter i slike undersøkelser.¹⁷

Jomfrutegnet i jødisk tradisjon i antikken

Tradisjonelt har det ikke vært stor interesse for jomfrudom i jødisk tradisjon, i hvert fall ikke sammenlignet med den asketiske ideologien vi finner i tidlig kristendom. Samtidig har det også her vært forventning om at en brud var jomfru på bryllupsnatten.¹⁸ Rabbinske og andre jødiske tekster om jomfrudom fra antikken har derfor i hovedsak vært opptatt av spørsmål som handler om en bruds jomfrustatus. Jomfrutegnet (*betulim*) som omtales i 5. Mosebok 22 har vært et viktig omdreiningspunkt i senere utlegninger av denne teksten i rabbinske kilder så vel som i noen kristne. Teksten handler om en mann som misliker sin nye hustru og derfor setter ut rykte om at hun ikke var jomfru på bryllupsnatten:

[D]a skal pikens far og mor ta tegnet på at hun var jomfru, og bringe det til de eldste ved byporten. Pikens far skal si til de eldste: «Jeg lot denne mannen få min datter til kone, men nå har han fått uvilje mot henne. Han kommer med beskyldninger mot henne og sier at han ikke fant noe tegn på at hun var jomfru. Men her er min datters jomfrutegn!» Dermed skal de bre kledet ut for de eldste i byen. (5 Mos 22, 15–17)

Om det viser seg at mannen har løyet om sin kone, må han betale hundre sekel sølv til hennes far, og må forbli gift med henne livet ut. Om det ikke finnes noe jomfrutegn å vise, derimot,

¹⁶ Cyprian *Epistula* 62.3–4.1; Ambrosius. *Epistula* 5.8; *De Viduis* 26; Augustin *De Civitate Dei*. 1.18; Joh. Chrysostomus *Quod Regulares Feminae Viris Cohabitare Non Debeant* 3 (se Undheim 2024). Det er ingenting som tyder på at antikkens jomfruprestinner, hvorav de romerske vestalinnene var de mest kjente, måtte gjennomgå noen form for fysiske undersøkelser dersom de ble mistenkt for å ikke lenger være jomfruer. Se Undheim (2018, 173ff).

¹⁷ Lillis har i andre artikler argumentert for at jomfrudommen Salome inspisererte i den apokryfe teksten Jakobs protevangelium (tidlig 2. årh evt.) var en «pueripertal jomfrudom» – den samme typen jomfrudom som også Origenes ifølge henne ser ut til å ha tatt utgangspunkt i. Dette er en jødisk tradisjon der den førstefødte «åpner livmoren» til kvinnen. Ifølge Lillis' analyse lette Salome altså ikke etter noen hymen da hun inspisererte Maria etter fødselen (2016; 2020).

¹⁸ Jomfrudom var kun fremsatt som krav til høyesteprestenes bruder. Jomfruer ville imidlertid motta høyere *ketubah*, en sum penger som ble avsatt til henne dersom hun ble enke eller fraskilt (Lillis 2023, 45).

da skal de føre henne ut foran døren til farens hus, og mennene i byen skal steine henne i hjel. For hun har gjort en skammelig gjerning i Israel ved å drive utukt i sin fars hus. Slik skal du rydde ut det onde hos deg. (5 Mos 22, 21)¹⁹

Utviklingen av jødiske lover og kommentarene til dem skjedde over et langt tidsrom, og vitner om stor variasjon, også geografisk. Tekstene funnet ved Qumran, også kjent som «Dødehavsrullene», dateres til perioden mellom andre århundre fvt. og første evt. Mishna og Gemara, som igjen samles i Talmud, knyttes til perioden etter ødeleggelsen av tempelet i Jerusalem i år 70 evt., og er dermed yngre i tid. Talmud finnes igjen i to utgaver som ble ferdigstilt på henholdsvis 400-tallet (den palestinske Talmud) og slutten av 500-tallet (Bavli, den babylonske Talmud). Disse kommentarene tar høyde for ulike scenarier der brudgommen betviler jomfrutegnet. Siden de antikke og senantikke jødiske tekstene er kjent for å være svært krevende å lese, både med tanke på språk (hebraisk og arameisk) og form (Kamholz 2019, 21-22), vil jeg ikke begi meg ut på noen analyse av primærkilder. I stedet vil jeg presentere noen nyere studier som viser at jomfrudom også ble behandlet på det største alvor (og av og til med skarp humor) i disse tekstene.

Tre tekstfragmenter fra Qumran forholder seg til denne passasjen fra 5. Mosebok eller kommentarer til den (Rosenberg 2018, 45). Mens ett (11Q19) mer eller mindre er en parafisering, er det to andre som omtaler «pålitelige kvinner» som skal undersøke bruden/jomfrutegnet. Den ene, 4Q159, legger opp til at undersøkelsen skal utføres etter at ekteskapet er fullbyrdet (tilsvarende tidspunktet for fremvisningen av jomfrutegnet omtalt i 5. Mosebok). Det andre fragmentet, 4Q271 3, som er del av en diskusjon av passende ekteskapspartnere og forberedelser til ekteskapsinngåelse, nevner derimot en undersøkelse som skal utføres av kunnskapsrike kvinner i *forkant* av bryllupet. Michael Rosenberg fremhever dette som noe helt nytt i de jødiske tekstene, nemlig en undersøkelse av den vordende brudens jomfrudom *før* hun har sex, i stedet for krav om et bevis post factum (2018, 50–54). De fleste forskere har forstått undersøkelsen det vises til i disse to tekstene som en fysisk, vaginal undersøkelse. Samtidig understreker Julia Lillis at vi ikke dermed skal ta for gitt at det var en jomfruhinne kvinnene undersøkte (eller en brutt jomfruhinne, i tilfellet 4Q159). Lillis påpeker også at det også er en mulighet for at undersøkelsene ikke var fysiske, men en form for muntlig utspørring (2023, 51).

De fleste har antatt at «jomfrutegnet» i 5 Mos 22 er blod og «kledet» er sengetøy brukt på bryllupsnatten, men mange forskere har påpekt at dette også kan være ana-

¹⁹ Siste del av 5 Mos 22 omhandler voldtekt av jomfruer, og ulike betingelser for straffutmåling.

kronistiske lesninger. Det er ikke uvanlig at en kvinne blør i forbindelse med de første gangene hun har samleie, men det er heller ikke alltid det skjer. For senantikens rabbinere var jomfrutegnet (*betulim*) ganske klart forbundet med blod. Siden menstruasjonsblod regnes som urent i jødisk tradisjon, ble det blant annet avgjørende for brudgommens renhet å vite om blodet var jomfrublod (rent) eller menstruasjonsblod (urent) (Kamholz 2023, 9). Samtidig ville fraværet av blod antyde at bruden ikke var jomfru, noe som medførte et forklaringsbehov. Denne typen paradokser er det som diskuteres i de rabbinske tekstene som er samlet i Talmud.

I lesningen av disse senantikke kildene viser Kamholz hvordan de rabbinske kommentatorene fremsetter metoder for å empirisk verifisere påstander om at en kvinne var jomfru på bryllupsnatten, for så i neste runde dekonstruere eller undergrave metoden med motstridende argumenter (Kamholz 2019, 111–112). Kamholz finner at materialet i Mishnah (som historisk sett er de eldste tekstene, samlet ca år 200 evt.) kan tyde på at det der ikke ligger noen forestilling om hymen til grunn, selv om hun skriver at det er umulig å være helt sikker. En kompliserende faktor er at senere kommentatorer hadde slike forestillinger, og dermed leste det inn i sine tolkninger (Kamholz 2019, 60). Kamholz viser dermed hvor krevende det kan være å tolke disse tekstene for å få bedre innsikt i datidens forståelse av jomfruers anatomi. Kamholz foreslår at vi kan lese et spenningsforhold mellom paradigmer i endring mellom de eldste tekstene i Mishnah og nyere tolkningslag i Gemara:

As complex as the data on rabbinic models of female genitals and virginity are in the Mishnah, they will only become more so later in the gemara. It is, however, helpful to consider the Mishnah (and later, the gemara as well) as caught between changing paradigms. Both the physical and discursive referents of virginity have a tendency to remain elusive, and it is possible, even likely, that as new ideas about virginity and virginal bodies arose and were received, they were overlaid on top of older ideas rather than displacing them. (Kamholz 2019, 63)

Kamholz' analyser antyder at delene av Talmud som kan dateres fra slutten av det tredje til begynnelsen av det fjerde århundre, forutsetter at jomfrutegnet, *betulim*, er kroppslig (2019, 71), og dermed har trekk som ligner samtidige greske og latinske tekster som skildrer jomfrudom med tilsvarende anatomisk materialitet. Daniel Boyarin (1999) og Michael Rosenberg (2018) har tidligere vist at det er interessante fellestrekk i kirkefedrenes og rabbinernes retoriske bruk av jomfruer, tross svært ulike syn på jomfrudom som ideal for kvinner over gifteklar alder. Mye tyder altså på at den voldsomme interessen for jomfruer ikke bare forekom blant kristne, men

hadde en mye større utbredelse i områdene rundt Middelhavet de fem første århundrene av vår tidsregning.

I jødisk middelalder vokste det frem en forestilling om at jomfruer ikke kunne bli gravide ved første samleie. I Midrash-litteraturen finnes det dermed noen utsagn som innebærer «autodeflorerings», det at kvinner på et eller annet vis skal ha «avjomfruisert» seg selv på egen hånd (Malkiel 2006, 112). Dette skulle forklare bibelfortellingene om Hagar, Tamar og Lots døtre, som alle ifølge tradisjonene ble gravide ved aller første samleie. Rabbinernes utlegninger kunne dermed innebære ganske kompliserte tankesprang som innbefattet analsex og avbrutt samleie for å forklare hvordan disse kvinnene ble gravide første gang de hadde sex. På samme måte som andre historiske kilder, gir de et godt bilde av ulike fortolkningsstrategier som oppstod i møte med Tora-tekstene.

Disse kvinnene, Hagar, Tamar og Lots døtre, som ble beskyldt for å ha ødelagt jomfruhinnene sine, angivelig med egne hender, ble dermed en ny type paradoksale jomfruer, siden de ikke hadde hatt sex med menn, men heller ikke hadde jomfruhinne:

Apparently the message is that where sexuality is concerned, things are not necessarily what they seem, particularly in the ethical realm, but the midrashic twist is the devaluation of the anatomical criterion of defloration. (Malkiel 2006, 113)

Denne devalueringen er kanskje ikke så paradoksal ved nærmere ettersyn. Både senantikke og middelalderske kilder ser ut til å ha problematisert jomfruhinnens verdi som «bevis». Som Boyarin og Rosenberg kobler også Malkiel rabbinernes interesse for jomfrudom til de senantikke kristne diskursene om jomfrudom, og ser en påvirkning derfra. Det er likevel interessant å spørre om ikke påvirkningen kan ha gått begge veier, nettopp som et resultat av en kulturell utveksling der skottene mellom religiøse og etniske grupper ikke var så vanntette som mange teologer og historikere har sett for seg. Jomfrutegnet fra 5. Mosebok har en lang og kronglete resepsjonshistorie. Når tegnet forstås som blod fra vaginaen til en som har hatt sex for første gang, blir også koblingen til en fysisk hinne som brister og som er årsak til blødningen en logisk slutning mange ser ut til å støtte opp om. Samtidig oppstår nye dilemmaer som utbroderes og videreutvikles både i middelaldersk og senere litteratur.²⁰

²⁰ F.eks. «The tale of Rebecca's eventual defloration is told in midrashic embellishments of the biblical account of her betrothal. A late tradition, expressed in two legends from the High Middle Ages, recounts that Rebecca lost her virginity when she fell from the camel after catching sight of Isaac.» (Malkiel 2006, 116). I den engelske oversettelsen av Yevamot 34b brukes «hymen» for å beskrive Tamars manglende jomfrudom: «Rav Naḥman said: Tamar broke her hymen with her finger prior to intercourse, and it is due to this that she became pregnant from the first act of intercourse, as Rabbi Yitzḥak said: All of those women from the household of Rabbi Yehuda HaNasi who break their hymens are named Tamar by nickname. And why are they named Tamar? They are called this on account of Tamar, who broke her hymen with her finger.»

Falske jomfruer og upålitelige bevis

Frykten for at noen kunne utgi seg for å være jomfruer uten å faktisk være det, førte til både kontroller, restriksjoner og sanksjoner som de mannlige teologene og prestene var mer eller mindre komfortable med å ta opp i tekstene de skrev (Undheim 2018, 2024). Det er altså i denne perioden at vi ser en intensivert interesse for jomfruenes anatomi på tvers av religiøse skillelinjer. Vissheten om at jomfrudom kunne forfalskes – at man kunne utgi seg for å være jomfru uten å være det – lå hele tiden under som en trussel, og vi ser at mannlige forfattere, jurister, rabbinere, prester og teologer lette etter ulike måter å finne håndfaste bevis på. Sissa har argumentert for at det neppe er tilfeldig at forestillinger om hymen som en fysisk hinne dukker opp samtidig med at de skriftlige kildene dokumenterer utbredt kunnskap om en rekke prevensjonsmidler (Sissa 2013). Det å vise til en fysisk barriere som må forseres av den nygifte ektemannen, kan fremstå som en betryggende forsikring om kvinnens seksuelle historie. Særlig blir dette aktuelt, argumenterer Sissa, dersom tilgang til prevensjon fjerner svangerskap som sikreste bevis på at en kvinne ikke er jomfru.

Problemet med en anatomisk jomfruhinne, som jomfrustatus for øvrig, er selvsagt at heller ikke den var synlig for det blotte øye. Det er kanskje også grunnen til at blodsbeviset ble viktigere utover middelalderen (Kelly 2000, 28). På den annen side kan det like gjerne være anstendighetshensyn som holdt klostre og andre fra å dokumentere bruk av jordmødre til å teste jomfruer, særlig de kristne som hadde viet seg til livslang jomfrudom. (For dem var jo ikke blodsbeviset aktuelt som bevis.) Helen King er skeptisk til Sissas prevensjonsteori. Hun mener at kunnskap om prevensjon også var utbredt før Soranos, og stiller seg tvilende til at metodene som vi har beskrevet fra tidlig keisertid, var mer effektive enn tidligere metoder (2024, 217–22). King trekker i stedet frem det lille vi har av biografisk informasjon om Soranos fra det bysantinske verket *Suda* fra 900-tallet. Her nevnes en Soranos som skal ha tilbrakt tid i Alexandria i Egypt før han kom til Roma. King foreslår derfor at disse «noen» som ifølge Soranos feilaktig påstår at det finnes en slik hinne i vaginaen til jomfruer, kan være fra andre etniske grupper som vi vet bodde i disse store multi-kulturelle byene. Det King ikke nevner, men som blir et naturlig moment å undersøke dersom vi skal følge argumentet hennes videre, er at det var store jødiske bosettinger i både Alexandria og i Roma på denne tiden. Vi vet at skillelinjene mellom jøder og kristne (eller andre religiøse identiteter, for den saks skyld) ikke var så etablerte og avklarte som ettertiden har ønsket å gi inntrykk av (Boyarin 2009). Som diskutert over, har Kamholz vist at det er umulig å si med sikkerhet om utlegningene i Mishna tok utgangspunkt i en forestilling om jomfruhinne eller ikke. Den samme

usikkerheten ligger i hvordan vi skal tolke tekstfragmentene fra Qumran. Med mindre det dukker opp nytt kildemateriale ingen har sett tidligere, tror heller ikke jeg det er mulig å spore hvem Soranos viser til når han nevner disse noen som mener det finnes en slik hinne. Gitt det store religiøse, språklige og kulturelle mangfoldet med utveksling og oversettelser på tvers av disse gruppene, er det likevel åpenbart at også både tekstene fra Qumran og de rabbinske senantikke tekstene i større grad bør inkluderes når historien skal skrives.

De ulike anatomiske modellene som verserte i antikkens Romerrike, kombinert med de sikkert enda flere individualiserte fortolkningene og forestillingene, gjør det som vist vanskelig for forskere som mer enn 2000 år senere må forholde seg til lag på lag med resepsjon av jomfruhinner. Når historikerne har tatt jomfruhinnen for gitt, har kildene også blitt tolket deretter.²¹ Som vist over har vi flere kilder som nevner at jordmødre ble tilkalt for å bekrefte om en som påstod hun var jomfru, faktisk var det, men som Lillis (2016; 2020) understreker, kan vi likevel ikke ta for gitt at det var en jomfruhinne de lette etter.

Så langt tilbake som kildene lar oss se, har det fantes måter å jukse på ved jomfrutester. (Kelly 2000; Blank 2008; Burge 2016, 20). Guilielmus de Saliceto (1210–1277 evt.) oppgir oppskrifter på hvordan kvinner kan gjøre vagina både trangere og strammere. Han forklarer også hvordan dueinnvoller fylt med blod kan føres inn i skjeden, slik at kvinnen kan frembringe blodsbeviset. I *Trotula*, et annet gynekologisk verk fra middelalderen, anbefales blodigler for samme effekt (Kelly 2000, 32).²² Ulempen med blodsbevisets logikk er at jomfruen må bli en ikke-jomfru for at det skal fungere. Det kan dermed bare bevise noe som har vært, og det kan bare bevises en gang. De fysiologiske bevisene «blod» og «trang vagina» kunne med andre ord forfalskes.²³ Bare jomfruhinnen gjenstår da, usynlig for det blotte øye og dermed

²¹ Malkiel begynner for eksempel sin artikkel slik: «Women are born virgins. Physically, this means that there is a hymen blocking their uterus. In order for women to copulate and become pregnant, this hymen has to be removed.» (2006, 105). Sissa (2013, 102) viser også hvordan forskere har forsøkt å bortforklare fraværet av hymen i antikke tekster for Soranos, og hvor vanskelig det har vært å få gehør for at grunnen rett og slett er at grekerne, tross sofistikerte anatomiske kunnskaper dokumentert i medisinske tekster samt åpenbar bruk av disseksjon, rett og slett ikke hadde noen forestillinger om jomfruhinnen. Se også Lillis (2020) om hvordan senere konseptualiseringer av jomfruanatomi har skapt forvirring for forskere som har forsøkt å forstå Origenes' kommentarer om Marias jomfrufødsel.

²² Se også den problematiske passasjen i *Ketubot* 1:1/25a, sitert hos Lillis (2023, 18 note 52).

²³ I samlingen av tekster om kvinnehelse fra 1100-tallet som er kjent som *Trotula*, finner vi fem ulike oppskrifter på hvordan kvinner kan forfalske jomfrudom, som her: «There are some filthy and corrupt prostitutes who desire to be found more than virgins. They make a certain constrictive for this, but they are ill advised for they render themselves bloody and they wound the male member. They take glass and natron and reduce them to a powder and place them in the vagina» (*Sunt quedam immunde meretrices et corrupte que plusquam uirgines inueniri cupiunt, faciunt quod constrictorium ad istud, sed nimis inconsulte quoniam et se ipsas reddunt sanguinolentas et uiri membrum uulnerant. Accipiunt utrum et nitrum et redigunt in puluerem et uulue inponunt.*) (Green 2013, 42 og 223 note 155; se også Lastique og Lemay 1991).

empirisk skjør, ikke minst fordi identifikasjonen berodde på særdeles subjektive erfaringer (noe rabbinernes detaljerte diskusjoner i Talmud kan antyde).

Først på 600-tallet ser det ut som forestillingen om hymen som en dekkende hinne er godt etablert. I sitt omfattende flerbindsverk *Etymologiae sive origines* fra begynnelsen av 600-tallet forklarer Isidor fra Sevilla (ca. 560–636) at Hymenaios «[...] kommer fra ὑμήν, membranen som er jomfrudommens låste port» (9,7,22).²⁴ Omtrent samtidig, i Alexandria, har vi dokumentert den første medisinske kilden i en hippokratisk avhandling som støtter opp om at jomfruer har en slik hinne som dekker inngangen til livmoren (King 2024, 239). Samtidens religiøse tekster ser ut til å dele denne barriere-forestillingen om jomfruers anatomi. Få år tidligere skildret poeten og forfatteren Venantius Fortunatus (ca. 530–609), for eksempel, «Maria som fødte Herren, men forble lukket» (*Quae Dominum peperit, clausa Maria manet*, 8, 3,103). De samme åpne-og lukke-metaforene finner vi også tydelig i Talmud (Kamholz 2019, 90–94; Rosenberg 2018, 127). Om enn ikke like eksplisitt, tyder altså mye på at disse samme forestillingene tas for gitt i utlegningene vi finner om jomfruer i den babylonske Talmud, så vel som i de fleste kristne tekstene forfattet fra 600-tallet og utover.

Først i 1544 ble jomfruhinnen identifisert ved disseksjon. Siden publikasjonen av dette anatomiske funnet, utgitt to år senere i 1546, var mangelfull og uten illustrasjoner, er det usikkert *hva* den berømte anatomen Andreas Vesalius faktisk identifiserte som jomfruhinne i de to kvinnelikene han undersøkte – en godt voksen nonne og en 17-åring med pukkelrygg som Vesalius mente garanterte hennes jomfrustatus (Vesalius 2015, 166–169). Blank beskriver vedvarende usikkerhet og uenighet i legestanden også etter Vesalius' publikasjon, der enkelte fremholdt Soranos' synspunkt om at jomfruhinnen bare fantes i unntakstilfeller (Blank 2008, 50–54). Først fra 1668 synes det å være enighet om at hymen var en anatomisk del av kvinnekroppen som fantes i to utgaver: intakt og brutt. Denne sannheten forble rådende helt frem til jomfruhinnen som juridisk bevis for alvor ble problematisert på 1980-tallet, og behovet for revisjon av etablerte sannheter ble tydelig (Blank 2008, 55–56). I denne perioden var altså jomfruhinnen av interesse først og fremst i medisin og jus. Hvordan den påvirket livene til jenter og kvinner vet vi ellers relativt lite om, selv om det finnes en del historiske kilder og mange ulike tolkninger av dem.²⁵

²⁴ *Hymenaeus dicitur a quodam Hymenaeo, qui primus prospere usus est nuptiis, vel APO TOU UMENOS, quae membrana virginitatis est claustrum.* Se Lillis (2023, 42–3).

²⁵ For eksempel King (2021), Freud (1918).

Metaforer, kropp og hellighet: glimt fra jomfruhinnens virkningshistorie

[...] the hymen has a history: what we recognize as the hymen today was not always considered as such, and even now there is often a considerable gap between learned and popular knowledge about this part of female anatomy. (Kelly 2000, 28)

Når vi i dag hører om unge jenter som ikke tør bruke tampong, eller om aktører som tilbyr kunstige jomfruhinner²⁶ eller kirurgisk rekonstruksjon, tyder det på at hymen fremdeles finnes som en realitet med faktiske konsekvenser for veldig mange. Hymen-kirurgene og farmasøytiske selskaper som Zarimon tilbyr på mange måter bare oppdaterte versjoner av de samme produktene – blodigler og dueblærer med griseblod – som vi finner beskrevet for de som trengte å fremstå som jomfruer og frembringe blod på lakenene i middelalderske tekster som *Trotula* og *De secretis mulierum*.

I USA finnes det kampanjer i kristne miljøer der jenter får såkalte «purity rings» av sine fedre, en slags forlovelsesringer der løftet de gir til sin far (sic!) er å ikke ha sex før ekteskapet. Ringene og løftene ritualiseres med såkalte «purity balls» der fedrene tar sine tenåringsdøtre med på ball (Endsjø 2009). I Europa så vel som i Midtøsten diskuteres bruken av hymen-kirurgi, og hvordan leger og samfunn for øvrig skal forholde seg til det (Wynn 2016; Saharso 2022; King 2024, 267–9). De siste årene har flere medieoppslag vist at leger skriver ut «jomfruattester» når foreldre etterspør det. Jomfruhinnen og forestillinger om at det er mulig å frembringe fysiske bevis har dermed en helt konkret innvirkning på millioner av jenter og kvinners liv, uavhengig av at WHO, på samme måte som Soranos for over 1800 år siden, har forsøkt å avvise at den finnes, i hvert fall i den form og funksjon den er blitt tildelt.²⁷

I en undersøkelse blant svenske ungdommer fant Hanna Cinthio at mange av skoleelevene mente det fantes en membran som lå som et beskyttende lokk over åpningen til vagina, og som gikk i stykker og forårsaket blødning ved første samleie. Når jentene fikk høre at de aller fleste kvinner ikke blør under første samleie, var det for dem ingen lettelse, men derimot kilde til mer bekymring. Hvordan skulle de nå kunne bevise at det var jomfruer? Etter å ha gjennomført et omfattende informasjons-

²⁶ <https://zarimon.com/artificial-hymen/>

²⁷ Se for eksempel <https://www.who.int/news/item/17-10-2018-united-nations-agencies-call-for-ban-on-virginity-testing>.

prosjekt om kvinnelig seksualitet og anatomi i svensk skole, konkluderer Cinthio med at evidensbasert opplysning ikke har noe å si for familier som investerer felles verdier og betydning i kvinners jomfrudom (Cinthio 2015, 183). En av mødrene skal ha sagt rett ut at «We accept what you are saying, but please, don't tell our daughters! If they learn that there is no hymen to be broken, how will they behave?» (Cinthio 2015, 185). Med utgangspunkt i nyere forskning på fremveksten av anatomiseringen av jomfrudom blir det tydelig at det ikke nødvendigvis er legevitenenskapen, men kanskje først og fremst religiøse interesser og kilder fra antikkens Middelhavsområde som har bidratt til å utvikle og befeste jomfruhinnens sosio-kulturelle betydning de siste 1600 årene. Religiøse tekster, ritualer og forestillinger, ikke minst om kvinners seksuelle «renhet», har med andre ord spilt en stor rolle i å motivere og opprettholde disse forventningene. Det er mye som tyder på at det særlig er i religiøst konservative miljøer at jomfrudom, og dermed også jomfruhinnen, fremdeles har størst verdi.

En rekke implisitte antagelser ligger til grunn for forestillinger om hvordan en jomfrus jomfrudom kan bevises. Koblingen mellom «hinne», blødning og «deflorering» blir oftere antydning enn faktisk forklart, nettopp fordi legevitenenskapen nå, som på Soranos tid, ikke udelt kan støtte opp om sammenhengen. En fullstendig religionshistorisk gjennomgang av jomfruhinnens historie ligger dessverre utenfor både artikkelformatets rammer og min filologiske og religionshistoriske kompetanse. Gitt de store utfordringene kildematerialet byr på, kan det tenkes den aldri vil kunne skrives på en tilfredsstillende måte. Likevel håper jeg at denne skissen til en religionshistorie om hymen, med fokus på utviklingen i antikken og tidlig middelalder, kan bidra til å forklare noe av forvirringen og konsekvensene av hymens virkningshistorie som vi fremdeles ser i dag. Først og fremst er de kritiske lesningene av kildene en påminnelse om hvor mye vi forskere tar for gitt og kanskje leser inn i historiske tekster vi forsøker å forstå. Selv om både Soranos og Servius, som er våre tidligste skriftlige kilder som eksplisitt tar for seg hymen som en «jomfruhinne», begge regnes som ikke-kristne kilder, er det tydelig at det er nødvendig å se på både de greske, romerske og jødiske antikke kildene sammen med de kristne og sette alle disse inn i en større sosio-kulturell kontekst. Enten det er som krav til en gresk-romersk prestinne, til en brud som skal vies til en religiøs leder, eller til en nonne som skal leve som Kristi brud, bidrar et mer overordnet blikk på sosial og religiøs verdsetting av jomfrudom i det vidtrekkende og historisk langvarige Romerriket til å utdype vår kunnskap om hvordan forestillingene om en anatomisk/fysiologisk jomfrudom – om enn en som var svært skjør og fristende å forfalske – kunne utvikle seg. Fremdeles

kan man høre uttrykket «  smis i Hymens lenker» som en referanse til ekteskapets bånd. Den andre hymen, den som identifiseres med jomfruhinnen, er på mange m ter like metaforisk og usynlig. Men kanskje den er enda skjørere? Det virker ikke som det er mange som sørger over at ordet «jomfruhinne» nå er på vei ut av det norske språket (Hem 2024). Samtidig er endringene kanskje en ekstra god grunn til å se grundig på begrepets religionshistorie.

Takk

Et av mine aller første møter med religionshistoriefaget var Anne Stensvolds teori- og metodeforelesninger i det store auditoriet på Ullevål kino på 1990-tallet. Etter det har jeg vært så heldig å få fortsette å lære av Anne, først på hovedfag på UiO og senere gjennom hennes faglige arbeider, bøker og artikler. Det er derfor en stor glede å få muligheten til å bidra i dette festskriftet og på den måten takke en av mine første og viktigste lærere i faget.

Jeg vil også takke de to anonyme fagfellene, som kom med veldig konstruktive og berettigede tilbakemeldinger. Jeg håper jeg har klart å bruke dem til å forbedre artikkelen.

Takk også til kollega ved UiB, Alexander van der Haven, som leste gjennom deler av et tidligere utkast, og som var en utrolig viktig samtalepartner i utformingen av delene som handler om det jødiske materialet. Sist, men ikke minst, takk til redaksjonen, for invitasjonen og for alt arbeidet de har gjort for å publisere dette nummeret.

Litteratur

- Blank, Hanne. 2008. *Virgin: The Untouched History*. New York: Bloomsbury.
- Boyarin, Daniel. 1999. *Dying for God: Martyrdom and the making of Christianity and Judaism*. Stanford, Calif.: Stanford University Press. <https://doi.org/10.1515/9780804764292>.
- Boyarin, Daniel. 2009. «Rethinking Jewish Christianity: An Argument for Dismantling a Dubious Category (to which is Appended a Correction of my *Border Lines*).» *Jewish Quarterly Review* 99 (1): 7–36. <https://doi.org/10.1353/jqr.0.0030>.
- Brochmann, Nina og Ellen St kken Dahl. 2023. *Den nye gleden med skjeden: alt du trenger   vite om underlivet*. Oppdatert utgave. Oslo: Aschehoug.
- Brown, Peter. 1988. *The Body and Society: Men, Women and Sexual Renunciation in Early Christianity*. New York: Columbia University Press.
- Burge, Amy. 2016. «‘I Will Cut Myself and Smear Blood on the Sheet’: Testing Virginity in Medieval and Modern Orientalist Romance.» I *Virgin envy: The Cultural (In)significance of the*

- Hymen*, redigert av Jonathan A. Allen, Cristina Santos og Adriana Spahr, 17–43. Regina: University of Regina Press. <https://doi.org/10.1353/jqr.0.0030>.
- Cameron, Alan. 2011. *The Last Pagans of Rome*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199747276.001.0001>.
- Cameron, Averil. 1989. «Virginity as Metaphor: Women and the Rhetoric of Early Christianity.» I *History as Text: The Writing of Ancient History*, redigert av A. Cameron, 184–205. London: Duckworth.
- Cinthio, Hanna. 2015. «‘You go home and tell that to my dad!’ Conflicting Claims and Understandings on Hymen and Virginity.» *Sexuality & Culture* 19 (1): 172–189. <https://doi.org/10.1353/jqr.0.0030>.
- Clark, Elizabeth A. 1977. «John Chrysostom and the ‘Subintroductae’.» *Church History* 46 (2): 171–185.
- Clark, Elizabeth A. 1999. *Reading Renunciation: Asceticism and Scripture in Early Christianity*. Core Textbook. Princeton, N.J.: Princeton University Press. <https://doi.org/10.1515/9781400823185>.
- Dillon, Matthew. 2020. «The Gods and Rituals of Greek and Roman Weddings.» I bind 1 av *A Cultural History of Marriage in Antiquity*, redigert av Karen Klaber Hersch, 37–58. London: Bloomsbury Academic. <http://dx.doi.org/10.5040/9781350179707.ch-002>
- Elm, Susanna. 2018. «The Sponsa and the Sponsa Christi: Variations of the Late Roman Marriage Plot.» *Saeculum* 68 (2): 261–280. <https://doi.org/10.7788/saec.2018.68.2.261>.
- Endsjø, Dag Øistein. 2009. *Sex og religion. Fra jomfruball til hellig homosex*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Freud, Sigmund. 1918. «Contributions to the Psychology of Love: The Taboo of Virginity.» I bind 4 av *Collected Papers*, oversatt av Joan Riviere, 217–235. London 1925 [1918].
- Green, Monica H. 2013. *The Trotula. A Medieval Compendium of Women’s Medicine*. 1. utg. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Hem, Erlend. 2024. «Kampen mot jomfruhinnen.» *Tidsskrift for Den norske legeförening* 144. <https://doi.org/10.4045/tidsskr.23.0502>.
- Hunter, David G. 1999. «Clerical Celibacy and the Veiling of Virgins: New Boundaries in Late Ancient Christianity.» I *The Limits of Ancient Christianity: Essays on Late Antique Thought and Culture in Honor of R. A. Markus*, redigert av W.E. Klingshirn og M. Vessey, 139–152. Ann Arbor, Mich.: University of Michigan Press.
- Hunter, David G. 2007. *Marriage, Celibacy, and Heresy in Ancient Christianity: The Jovinianist Controversy*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199279784.001.0001>.
- Kamholz, Rebecca. 2019. *Virginity in the Babylonian Talmud: Sex, Identity, and Epistemology*. PhD-avhandling, Yale University
- Kamholz, Rebecca. 2023. «The Phantom Veil: The Hymen and Radical Indeterminacy in B. Niddah 64b.» *Religion and Gender* 14 (3): 199–218. <https://doi.org/10.1163/18785417-bja10012>.
- Kelly, Kathleen Coyle. 2000. *Performing Virginity and Testing Chastity in the Middle Ages*. London: Routledge.
- King, Helen. 2021. «Opening the Body of Fluids: Taking In and Pouring Out in Renaissance Readings of Classical Women.» I *Bodily Fluids in Antiquity*, redigert av Mark Bradley, Victoria Leonard og Laurence Totelin, 381–398. Routledge.
- King, Helen. 2024. *Immaculate Forms: Uncovering the History of Women’s Bodies*. London: Profile Books.

- Lastique, Esther, og Helen Rodnite Lemay. 1991. «A medieval physician's guide to virginity.» I *Sex in the Middle Ages: A Book of Essays*, redigert av Joyce E. Salisbury, 56–79. New York og London: Garland. <https://doi.org/10.4324/9780429056857-3>.
- Lieu, Judith. 2004. *Christian Identity in the Jewish and Graeco-Roman World*. 1. utg.. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/0199262896.001.0001>.
- Lillis, Julia Kelto. 2016. «Paradox in Partu: Verifying Virginity in the Protevangelium of James.» *Journal of Early Christian Studies* 24 (1): 1–28. <https://doi.org/10.1353/earl.2016.0000>.
- Lillis, Julia Kelto. 2020. «No Hymen Required: Reconstructing Origen's View on Mary's Virginity.» *Church History* 89 (2): 249–267. <https://doi.org/10.1017/S0009640720000657>.
- Lillis, Julia Kelto. 2023. *Virgin Territory: Configuring Female Virginity in Early Christianity*. Oakland, Calif.: University of California Press. <https://doi.org/10.1525/9780520389021>.
- Malkiel, David. 2006. «Manipulating Virginity: Digital Defloration in Midrash and History.» *Jewish Studies Quarterly* 13 (2): 105–127. <https://doi.org/10.1628/094457006777412250>.
- Murgia, C. E. 2003. «The Dating of Servius Revisited.» *Classical Philology* 98 (1): 45–69. <https://doi.org/10.1086/378727>.
- Rosenberg, Michael. 2018. *Signs of Virginity: Testing Virgins and Making Men in Late Antiquity*. New York: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780190845896.001.0001>.
- Saharso, Sawitri. 2022. «Hymen 'repair': Views From Feminists, Medical Professionals and the Women Involved in the Middle East, North Africa and Europe.» *Ethnicities* 22 (2): 196–214. <https://doi.org/10.1177/14687968211061582>.
- Sissa, Giulia. 1990. *Greek Virginity*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Sissa, Giulia. 2013. «The Hymen is a Problem, Still. Virginity, Imperforation, and Contraception, from Greece to Rome.» *Eugesta* 3: 67–123. <https://doi.org/10.54563/eugesta.949>.
- Stensvold, Anne. 2015. *A History of Pregnancy in Christianity: From Original Sin to Contemporary Abortion Debates*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203798898>.
- Undheim, Sissel. 2018. *Borderline Virginites. Sacred and Secular Virgins in Late Antiquity*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315569734>.
- Undheim, Sissel. 2022. «Double Martyrdom, Double Crown: Virgin Martyrs, Gender Competition and Fourth-Century Ascetic Hierarchies.» I *Gender and Status Competition in Pre-Modern Societies*, redigert av Martha Bayless, Anna Foka, Jonas Lillequist og Lewis Webb, 275–298. Brepols. <https://doi.org/10.1484/M.HDL-EB.5.126152>.
- Undheim, Sissel. 2024. «Virgin, Virginity.» I *Brill Encyclopedia of Early Christianity*, bind 6 (*She-Zos*), redigert av David G. Hunter, Paul J.J. van Geest og Bert Jan Lietaert Peerbolte, 496–504. Brill.
- Vesalius, Andreas, og Daniel H. Garrison. 2015. *Vesalius, the China Root Epistle: A New Translation and Critical Edition*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139207102>.
- Wynn, Lisa L. 2016. «'Like a virgin': Hymenoplasty and Secret Marriage in Egypt.» *Medical Anthropology* 35 (6): 547–559. <https://doi.org/10.1080/01459740.2016.1143822>.

English summary

How did the conceptualization of the hymen as a seal-like, physical proof of a virgin's status as a virgin emerge in Late Antiquity? This article builds on several recent specialized studies to draw up a large and

complicated landscape where different discourses and religious groups appear to have contributed to the development of various understandings of virginity. In this landscape, the hymen emerges in the sources as a sign of virginity that came to have quite wide-ranging consequences for theology as well as human lives. The article discusses religious interests and sources, and it is argued that religious ideas were decisive for the development of the notion of the hymen. The closing paragraphs highlight some aspects of the hymen's historical impact and discusses this against contemporary concerns.

Keywords: virginity, hymen, late antique religion, Roman empire